

Opening Joods Cultureel Festival in Apeldoorn, 27 oktober 2007

Door *Jan Terlouw*

Het is een grote eer voor me om te zijn uitgenodigd dit Joods Cultureel Festival te openen, te meer daar ik niet voortkom uit een joods geslacht. Hoewel... Ik heb twee grootvaders gehad, wat niet ongebruikelijk is. Eén van hen heette Jan Cornelis Terlouw en u raadt nu moeiteloos dat ik naar hem ben genoemd. Maar de andere heette Jacob Stein, en dat duwt de gedachten in de richting van de aartsvaders. Nu heb ik hem nooit kadish horen zeggen en nooit een sjoel zien bezoeken, maar toch. Hij is honderd jaar geworden, geen Methusalem, maar toch een aardige *runner up*. Hoe dat ook zij, mannenbroeders, (zeg ik met een gereformeerde term tegen mijn sexe-genoten), het doet er allemaal weinig toe. We weten maar al te goed dat onze taak bij de voortplanting slechts kort en aangenaam is; de vrouwen doen het zware werk. Het gaat om de moeders.

Ik heb dus geen of weinig joodse genen, maar de enthousiaste organisator van dit festival, Tom Fürstenberg, heeft mijn vocabulaire verrijkt door me te laten weten dat ik aardig *angejiddeld* ben. Dat kun je inderdaad wel zeggen, want volgens de halacha zijn tien van onze twaalf kleinkinderen joden en ik geloof dat ze toch wel van me houden.

Toen ik als jongen in 1945 begreep waarom het vriendje naast wie ik op school zat in 1943 ineens was verdwenen, zonder uitleg, een gebeurtenis gehuld in een angstaanjagend zwijgen, toen ik begreep waarom hij nooit terug zou keren, toen ik hoorde van de holocaust, is mijn zicht op het leven en op de mensheid op slag blijvend veranderd. Daar gaat dit festival niet over, ook al is de ontruiming van het *Apeldoornse Bos*, in januari aanstaande 65 jaar geleden, niet uit onze gedachten. Daar gaat het festival niet over, al zal er op 4 mei weer voor de sjoel de herdenking zijn van zoveel Joodse Apeldoornse mannen, die zijn omgebracht in Mauthausen.

Evenmin gaat dit festival over Israël, over de viering van het besluit van de vergadering van de Verenigde Naties op 29 november 1947, toen de wereld eindelijk even verantwoordelijkheid leek te nemen voor eeuwen van pogroms, uitmondend in een genocide die je keel dicht knijpt.

Nee, dit is een *Festival*, geïnspireerd door het grote Joods Cultureel Festival in Krakau, en daarom genoemd

Krakau aan het Kanaal.

Wat is eigenlijk Joodse Cultuur, Joodse Kunst?
Wat is eigenlijk kunst?

Kunst kan pure schoonheid zijn, kan ontroeren door schoonheid. Evenzeer kan het ontroeren door schokkend, provocerend, onthullend, verontwaardiging wekkend, te zijn.

Kunst kan ons onze eigen tijd doen begrijpen, of het verleden, of de mogelijke toekomst. Het kan de diepere betekenis van gebeurtenissen zichtbaar maken, het kan essentiële aspecten van het bestaan belichten.

Kunst kan doen aanvaarden, doen relativëren, doen protesteren, doen begrijpen. Joodse cultuur – joodse kunst bedoel ik nu vooral – doet al deze en nog veel meer dingen vanuit een joodse grondslag en gaat over de fascinerende tocht door de geschiedenis van het joodse volk.

Cultuur is meer dan alleen kunst. Het omvat alles wat er zonder de mens, zonder een volk, niet zou zijn. Wetenschap, religie, handel en nijverheid, industriële producten, onderwijs, dat en veel meer is het culturele product en erfgoed dat een volk bindt, identificeert, zijn tradities geeft, doet overleven. *De joodse cultuur is onverslaanbaar gebleken in de diaspora.*

Weet ik dan veel van de typisch joodse cultuur? Nee, maar ik weet wel iets van een ander hoofdstuk, een hoofdstuk van enorme omvang: door joden voortgebrachte cultuur.

De eerste dertien jaar van mijn loopbaan heb ik gewerkt als natuurkundige. Ik heb in die hoedanigheid tijd doorgebracht in de VS, in MIT, maar ik ben ook nogal eens in de toenmalige Sovjet-Unie geweest en op vele andere plaatsen waar wetenschappelijk onderzoek wordt gedaan. Overal heb ik grote, toonaangevende joodse natuurwetenschappers aangetroffen, die indrukwekkende bijdragen leverden, en een onwaarschijnlijk aantal Nobelprijzen in de wacht sleepten. Dat is geen joodse wetenschap, dat is door joden voortgebrachte wetenschap, dus cultuur.

In de zijlijn van mijn carrière heb ik ook af en toe iets geschreven. Daarbij ben ik me steeds meer bewust geworden van de enorme bijdragen die joden hebben geleverd aan de literatuur, of beter, aan de kunsten in het algemeen. Dat betreft meestal geen expliciet joodse kunst, het zijn toonaangevende bijdragen van joden aan alle cultuur. Steeds meer is tot me doorgedrongen: wat hebben joden de wereld veel gegeven.

Daarbij kan ook nog de joodse humor worden gevoegd, het relativiseringsvermogen, de zelfspot. De spiegel die dat wonderlijke schepsel, de mens, zichzelf voorhoudt.

Natuurwetenschappen, literatuur – de meeste tijd heb ik toch gestoken in de politiek. Vaak heb ik in dat verband de opmerking gehoord: wat moet je daar? Wat moet je in die slangenkuil, in die hypocriete omgeving, wat beweegt je om te heulen met de waan van de dag?

Inderdaad, in de politiek moet je belangen behartigen, compromissen sluiten, vuile handen maken, of om het diplomatieker te zeggen: keuzes maken die voor sommigen minder goed uitvallen.

Anderzijds, het is het meest eervolle beroep dat je je kunt denken. Je wordt door de bevolking gekozen om vier jaar lang orde te scheppen, zwakken te beschermen, wetten te maken.

Het beste wat de mens heeft voortgebracht is de wet. Ik zei dat eens op een internationaal congres in Zweden, en iemand in de zaal riep: en Mozart dan? Mozart had geen noot kunnen componeren zonder de wet, die orde scheidt, randvoorwaarden bepaalt, de zwakken beschermt. Onze wet vervangt de wet van de jungle. De wet houdt ons vast, ondersteunt en geeft vorm aan wat ons geweten ons ingeeft. Je ziet het als de wet wegvalt, in tijden van oorlog, als moorden moet, als verkrachting oorlogsbuit is. Niemand heeft indringender dan Joden ondervonden wat het betekent als je niet meer door de wet wordt beschermd.

Als politicus heb ik dikwijls gedacht aan het feest van Simchat Torah, de Vreugde van de Wet. Ik weet het, dat feest gaat over de hele Torah, niet alleen over de tien geboden. Dat feest gaat ook over het Verbond, over de geschiedenis van het joodse volk. Maar de term spreekt me zo aan: Vreugde der Wet. Dankbaarheid voor de Wet. Die heb ik vaak gevoeld als ik deelnam aan het wetgevingsproces, aan de politiek.

In de VS, hoe je ook over deze grootmacht mag denken, staat niet op bordjes: het is verboden vuilnis op straat te gooien. Er staat: *Don't litter. Its the law.* Het is de wet. Die is van ons. Wees er blij mee. Simchat Torah.

Er is Chinese cultuur, Indische cultuur, Westerse cultuur, Joodse cultuur... Al die culturen zijn het waard ze te vieren. Er blij mee te zijn, ze te eren en te eerbiedigen. Zo dadelijk zullen we heerlijke, herkenbare joodse muziek horen gespeeld door het Orion Ensemble. Het hele weekend zullen er kunstuitingen zijn van de joodse ziel, wat dat ook moge zijn. Krakau aan het kanaal. In Apeldoorn.

Ik knoop mijn jasje dicht. Ik voel of mijn das recht zit. Uit respect voor de rijke joodse cultuur zet ik een keppeltje op.

En ik verklaar hiermee het Joods Cultureel Festival Apeldoorn 2007 geopend.